

УДК 303.4:631.143

Кісіль М.І.

канд. екон. наук, с. н. с., зав. відділу інвестицій,
ННЦ "Інститут аграрної економіки", м. Київ

ЗМІНИ В РЕЙТИНГАХ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНІВ

Анотація. Досліджено найбільш важливі аспекти інвестиційної привабливості сільського господарства та зміни її рейтингів у регіонах. Це поняття розглядається як узагальнююча оцінка майбутніх вигод, витрат та інших наслідків для власників капіталу, інших учасників і зацікавлених сторін від здійснення інвестицій у економічну діяльність з виробництва продукції сільського господарства регіону. Інвестиційні рейтинги по сільському господарству регіону змінюються переважно під впливом місцевих факторів, а їх низькі рівні фіксуються головним чином в регіонах із загостреною соціально-економічною ситуацією та суспільною нестабільністю. Обґрунтовано пропозиції щодо підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства регіонів.

Ключові слова: регіон, сільське господарство, інвестиційна привабливість, інвестиційні рейтинги, зміни рівня інвестиційної привабливості регіону.

Abstract. Investigated the most important aspects of investment attractiveness of agriculture and changes in its ratings in the region. This concept is seen as a generalized assessment of future benefits, costs and other consequences for the owners of capital, other participants and stakeholders to invest in the economic activity of agricultural production in the region. Investment ratings on agriculture in the region vary largely influenced by local factors, and their low levels recorded mainly in regions with sharp socio-economic situation and social instability. Suggestions to improve the investment attractiveness of the agricultural regions.

Keywords: region, agriculture, investment attraction, investment ratings, changes in the level of investment attractiveness of the region.

Постановка проблеми. Посилення попиту на світових ринках сільськогосподарської продукції та продовольства сприяє активізації процесів розвитку сільського господарства. Тому забезпечуючи внутрішній продовольчий ринок агробізнес України постійно нарощує експортний потенціал, який поки що не набув оптимальних розмірів. Подальший розвиток сільського господарства потребує інвестицій, які в умовах обмеженості власних коштів товаровиробників можна залучати шляхом створення сприятливих для діяльності інвесторів умов. У вирішенні цього завдання визначальну роль могли б відіграти регіони, повноваження яких передбачається істотно розширити.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти інвестиційної привабливості сільського господарства вивчаються вченими і практиками України [1–6] та інших країн [7–14]. Аналіз публікацій свідчить, що теоретичні погляди авторів на інвестиційну привабливість сільського господарства регіону істотно різняться, а тому потребують подальшого вивчення. Особливо це стосується розгляду інвестиційної привабливості в сучасних умовах, що виріз-

нюються процесами активізації міжрегіональних економічних відносин, формування регіональних кластерів, очікуваного розширення повноважень регіонів і нових механізмів управління їх економікою.

Виклад основного матеріалу. Інвестиційна привабливість є уявленнями конкретної особи щодо умов і доцільності вкладення свого капіталу в певні проекти. Ці уявлення формуються на основі спеціальних оцінок, які, зазвичай, здійснюються по державі, регіону, підприємству чи проекту. Для регіону інвестиційну привабливість його сільського господарства доцільно розглядати як узагальнюючу оцінку майбутніх вигод, витрат та інших наслідків для власників капіталу, інших учасників та зацікавлених сторін від здійснення інвестицій у економічну діяльність з виробництва продукції сільського господарства цієї адміністративно-територіальної одиниці держави.

На основі зазначених оцінок різні їх суб'єкти можуть приймати рішення щодо: прями інвестори – доцільності вкладення капіталу; інші учасники – участі в інвестуванні; органи державної влади й управління та інші зацікавлені сторони – підтримки інвес-

торів і подальшого підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства регіону.

Рівень інвестиційної привабливості сільського господарства регіону значною мірою

характеризує показник розміру інвестицій на 1 га угідь. Розраховані значення цього показника по 2011-2013^орр. наведено в табл. 1.

Таблиця 1

**Розміри капітальних інвестицій на 1 га с.–г. угідь
у регіонах України, грн**

Регіон	Рік			Середньорічне значення показника
	2011	2012	2013	
АР Крим	591	663	565	606
Винницька обл.	1763	1239	1004	1335
Волинська обл.	953	1032	1058	1014
Дніпропетровська обл.	965	828	725	836
Донецька обл.	855	551	746	717
Житомирська обл.	666	1034	877	859
Закарпатська обл.	1447	1241	1404	1364
Запорізька обл.	535	438	357	443
Івано-Франківська обл.	2135	2431	3329	2632
Київська обл.	1125	1289	2326	1600
Кіровоградська обл.	1200	1004	819	1008
Луганська обл.	364	539	451	451
Львівська обл.	2358	1214	1666	1746
Миколаївська обл.	663	440	568	557
Одеська обл.	662	338	457	486
Полтавська обл.	733	1083	1356	1057
Рівненська обл.	738	699	1049	829
Сумська обл.	557	660	674	630
Тернопільська обл.	1094	1413	1713	1407
Харківська обл.	546	737	773	685
Херсонська обл.	759	663	580	667
Хмельницька обл.	1132	1507	973	1171
Черкаська обл.	930	1114	1038	1027
Чернівецька обл.	1168	1260	1889	1439
Чернігівська	729	986	1111	942

Дані табл.1 свідчать про надмірну диференціацію аналізованого показника по регіонах і помітну зміну його значень у динаміці. Так, по Івано-Франківській області в 2013^ор. він був вищим у 7,3 рази, ніж в Одеській, а проти 2011^ор. зріс в 1,6 рази, тоді у порівнюваній області за аналогічний період він, навпаки, скоротився на 45 відсотків.

Наявність диспропорцій в інвестиційній діяльності по окремих регіонах призвела до серйозних порушень не тільки в економічних, але й інших суспільних відносинах.

Рівень інвестиційної привабливості є наслідком відповідної управлінської діяльності. Яка якість управління, така й інвестиційна привабливість. Тому органи управління державою та кожним регіоном мають спрямовувати свою діяльність, зокрема, зміну на краще уявленень потенційних інвесторів щодо умов своєї діяльності та результатів від інвестицій в сільське господарство регіону. Це вимагає, щоб в оцінках інвестиційної привабливості встановлювалися не лише рейтинги регіонів, а й зміни цих рейтингів у динаміці. У зв'язку з цим в ННЦ "Інститут аг-

рарної економіки" щорічно визначаються складаються такі рейтинги за інтегрованим показником, що розраховується на основі критеріїв інвестиційної активності, залучення іноземних інвестицій, концентрації капі-

талу, забезпеченості працівниками, розвитку інфраструктури галузі рівня ефективності капіталу, а також встановлюють характер їхніх змін (табл. 2).

Таблиця 2

Зміна рейтингових місць регіонів України за рівнем інвестиційної привабливості їхнього сільського господарства

Регіон	Місце регіону по роках			Група регіонів за характером змін інвестиційних рейтингів*
	2001–2003	2004–2006	2011–2013	
АР Крим	13	7	21	V
Виницька	14	18	7	I
Волинська	20	6	11	IV
Дніпропетровська	1	2	15	II
Донецька	4	16	17	II
Житомирська	25	22	14	I
Закарпатська	12	10	6	I
Запорізька	8	19	25	II
Івано-Франківська	15	3	1	I
Київська	2	1	3	III
Кіровоградська	3	9	12	II
Луганська	11	24	24	II
Львівська	16	4	2	I
Миколаївська	6	14	22	II
Одеська	10	15	23	II
Полтавська	7	17	9	V
Рівненська	23	12	16	IV
Сумська	17	25	20	V
Тернопільська	22	8	5	I
Харківська	5	11	18	II
Херсонська	18	23	19	V
Хмельницька	24	20	8	I
Черкаська	9	5	10	III
Чернівецька	21	13	4	I
Чернігівська	19	21	13	IV

* Групи регіонів за характером змін їхнього рейтингового місця в динаміці: I – підвищення; II – зниження; III – відносна стабільність; IV – нестійкий с тенденцією покращення; V – нестійкий с тенденцією погіршення.

Динаміка значень зазначеного інтегрованого показника свідчить про суттєві зрушення в рейтингових місцях регіонів. Якщо найвищим рівнем інвестиційної привабливості сільського господарства в 2001–2003^{рр.} вирізнялися Дніпропетровська, Київська, Кіровоградська, Донецька і Харківська області, а низьким – Житомирська, Хмельницька, Рівненська, Тернопільська та Чернівецька області, то в 2011–2013^{рр.} лі-

дерами стали Івано–Франківська, Київська, Чернівецька, Тернопільська та Львівська області, а відстаючими – Запорізька, Луганська і Одеська області, АР Крим та Миколаївська область, які раніше займали середні та вищі місця.

За характером змін інвестиційних рейтингів регіонів у сільському господарстві, що відбулися після реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств у при-

ватні агроформування, в процесі досліджень виділено п'ять їх груп: перша – однозначно підвищили інвестиційний рейтинг Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Івано–Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька та Чернівецька області; друга – зайняли нижчі місця Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Одеська та Харківська області; третя – зберегли рейтинги Київська та Черкаська області; четверта – при нестійкому інвестиційному рейтингу забезпечили його деяке підвищення Волинська, Рівненська та Чернігівська області; п'ята – незважаючи на нестійкий рейтинг допустили його зниження АР Крим, Полтавська, Сумська та Херсонська області.

Регіони, інвестиційні рейтинги сільського господарства яких за останні роки істотно знизилися, вирізняються особливо негативними як економічними, так і соціальними та політичними процесами. Найбільш важливою причиною зниження інвестиційної активності в сільському господарстві східних, південних та інших регіонів, що відносяться до другої і п'ятої груп, стало тотальне розповсюдження випадків рекету щодо виробників з боку кримінальних і силових структур, системи "смотрящих" від тіньових угруповань і корупції в державній дозвільній системі. Ці та інші негативні чинники спричинили безпрецедентне уповільнення інвестиційних процесів у сільському господарстві частини регіонів, деструктивні зміни в інших галузях економіки та сферах життя населення. При низькій пригніченій інвестиційній активності в сільському господарстві не створювалися нові робочі місця, посилювався знос матеріально–технічної бази дрібних і середніх сільськогосподарських підприємств, скорочувалися обсяги транспортних перевезень продукції, а також її зберігання, перероблення і реалізації, що, у свою чергу, призвело до зростання безробіття, поширення бідності, люмпенізації частини населення та криміногенності.

Наявність взаємозв'язку між інвестиціями в сільське господарство та станом соціально-економічного розвитку регіонів свідчить, що за нинішню нестабільність у окремих регіонах України мають відповідати, насамперед, їхня регіональна влада та міс-

цеві економічні угруповання, які мали такі ж як і в інших регіонах можливості активізувати інвестиційні процеси, але не використали їх.

Новій владі в державі та регіонах необхідно першочергово здійснити заходи щодо усунення причин, які стримують інвестиційну діяльність в аграрній сфері, а також створити додаткові сприятливі умови для активізації такої діяльності.

У зазначених заходах особливо зацікавлені не лише сільськогосподарські, а й інші товаровиробники та населення. Не випадково, що усі країни з відсталим сільським господарством бідні, а там, де воно розвинене, не тільки багаті, а й мають можливість постійно здійснювати масштабну і різноманітну підтримку сільського господарства. Нині в Україні така підтримка надзвичайно обмежена і здійснюється лише через механізм повернення ПДВ, та й той є наміри відмінити, що не можна допустити. Тому беззбитковість підприємств досягається переважно за рахунок їх спеціалізації на виробництві найбільш ефективного видів рослинницької продукції, порівняно високого рівня концентрації виробництва і низьких ставок орендної плати за землю та майно та надмірного використання родючості ґрунтів. Останні два фактори негативно позначаються на соціально–економічному становищі сільського населення.

Прискорення розвитку та активізації інвестиційних процесів у сільському господарстві кожного регіону можливі лише за їх підтримки. Особливо такої підтримки потребують невеликі та середні господарства, особливо фермерські та селянські.

Стабілізації соціально-політичної ситуації в регіонах і прискорення темпів розвитку їх економіки будуть сприяти заходи щодо удосконалення міжгалузевих і секторальних економічних відносин у сільському господарстві, усунення дії негативних внутрішніх і зовнішніх факторів, стимулювання та організаційної підтримки інвесторів, а також передача частин функцій щодо управління інвестиційними процесами в регіони. При цьому аграрна політика держави теж має бути активною і забезпечувати, зокрема, вирівнювання рівнів економічного і соціального розвитку регіонів.

Підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства в кожному регіоні вимагає комплексного підходу, є масштабним завданням, вирішення якої має не тільки місцеве, а й національне значення, а тому вимагає консолідації зусиль інвесторів, учасників та зацікавлених сторін.

Особливо стримує інвестиційний розвиток сільського господарства проблема кредитування. Нині кредитами користується лише п'ята частина агропідприємств, що значною мірою є наслідком високих процентних ставок по них. Значна диференціація процентних ставок по регіонах є доказом, що вони мають значні можливості впливати на кредитну політику місцевих комерційних банків і надавати кредитну підтримку господарствам. Поліпшення умов кредитування малих і середніх підприємств та селянських господарств, а також активізація інвестиційних процесів у депресивних аграрних регіонах, мають стати найбільш важливим спільним пріоритетом аграрної політики держави і регіонів.

З метою підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства слід також в кожному регіоні забезпечити: організаційне сприяння реалізації інвестиційних проектів підприємств та залучення зовнішніх інвестицій, що сприятиме розвитку інших галузей і сфер їх економіки і вирішенню соціальних проблем; розробку і реалізацію адаптованої до умов кожного регіону інвестиційно-інноваційної моделі розвитку їх агропродовольчої сфери, яка має передбачати підтримку заходів щодо розвитку інноваційної інфраструктури, реалізацію інноваційних та спеціальних цільових інвестиційних програм і проектів; посилення організаційної та фінансової підтримки кредитної кооперації на селі, зокрема шляхом створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів регіонального значення; збільшення обсягів підтримки інвестиційних проектів особистих селянських господарств шляхом надання їм пільгових кредитів, відшкодування витрат на будівництво сімейних ферм, придбання нової техніки і племінних тварин; заміну механізм часткового відшкодування інвесторам витрат на будівництво тваринницьких ферм на механізм їх підтримки на поворотній основі, що дозволить збі-

льшити її масштаби, раціонально витратити бюджетні кошти і уникати випадків застосування корупційних схем; збільшення державної підтримки інвестиційних проектів фермерських господарств через регіональні відділення відповідного фонду; надання депресивним сільським регіонам статусу територій пріоритетного розвитку, який відповідно до чинного законодавства передбачає пільги інвесторам; спільні заходи щодо поліпшення інвестиційного клімату в регіоні шляхом усунення перешкод інвесторам.

Висновки:

1. Інвестиційну привабливість сільського господарства регіону в наукових дослідженнях і на практиці слід розглядати як узагальнюючу оцінку майбутніх вигод, витрат та інших наслідків для власників капіталу, інших учасників та зацікавлених сторін від здійснення інвестицій у цей вид економічної діяльності в адміністративно-територіальній одиниці держави.

2. Результати оцінок інвестиційної привабливості сільського господарства регіону мають враховувати у своїх діяльності органи державної влади та управління економікою держави і регіону, національні та іноземні інвестори, центральні органи виконавчої влади, міжгалузеві й інші інституційні інвестори, агросервісні, фінансово-кредитні та інші установи, інтегровані формування, галузеві об'єднання і асоціації, органи місцевого самоврядування, адміністрації спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку, інші учасники інвестиційної діяльності.

3. Нині місця регіонів у національних інвестиційних рейтингах по сільському господарству змінюються переважно під впливом місцевих чинників, що потребує розширення повноважень і відповідальності регіонів за формування їх інвестиційної привабливості.

4. Низькі інвестиційні рейтинги по сільському господарству окремих регіонів співпадають з гостротою їх соціально-економічних проблем та суспільної нестабільності, що свідчить про наявність взаємозв'язку між ними та необхідність посилення впливу регіонів на інвестиційні процеси.

5. Підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства у кожному регіоні є масштабним завданням, вирішення якого має національне значення і потребує невідкладного здійснення заходів щодо

створення сприятливих умов для діяльності інвесторів, використання внутрішніх можливостей і залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів у регіони.

Список літератури

1. Вінніченко І.І. Інвестиційна привабливість аграрного виробництва регіону // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – №10. – С. 3–5.
2. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України // П.Т. Саблук, М.І. Кісіль, М.Ю. Коденская та ін. / За ред. Кісіля М.І. і Коденской М.Ю. - К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 478 с.
3. Кісіль М.І. Інвестиційна привабливість // Фінансовий словник - довідник / За ред. Н.Я.Демяненко. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – С. 204-205.
4. Кісіль М.І. Оцінка інвестиційної привабливості аграрних підприємств // Економічний довідник аграрника / М.І. Кісіль, К.А. Приб, М.В. Нетеса; За ред. Ю.Я. Лузана, П.Т. Саблука. – К. : "Преса України", 2003. – С. 212-225.
5. Орликовський М.О. Оцінка інвестиційної привабливості аграрного виробництва регіону // Економіка АПК. – 2007. – №1. – С. 94–98.
6. Панорама інвестиційної привабливості АПК України // [М.І. Кісіль, Т.В.Мацибора, С.П. Івацук та ін.]; пер. англ. Мелколм Андервуд. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 122 с.
7. Батырова М.К. Инвестиционная привлекательность сельского хозяйства региона // Автореф. канд. дис. ... екон. наук: 08.00.05 / М.К.Батырова; – М., ВНИЭТУСХ, 2009.
8. Белоусов С.А. Инвестиционная привлекательность регионального сельского хозяйства // vernadsky.tstu.ru/pdf/2009.
9. Москаленко А.П., Губачев В.А. Оценка инвестиционной привлекательности сельского хозяйства региона // Научный журнал КубГАУ, № 79 (05), 2012.
10. Bandelj N. (2002): "Creation of Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe" Princeton University, Wallace Hall, NJ.
11. Rajan R. (2004): "Measures to Attract FDI-Investment Promotion, Incentives and Policy Intervention".
12. Regional investment attractiveness 2012 // Raport_AIR_2012_ang.pdf / <http://www.paiz.gov.pl>.
13. I.Stecenko, S.Buka. Factor Affecting Investment Attractiveness of Regions: The Case of Latvia // www.arsa-conf.com/.
14. Investment Attractiveness of Voivodships and Sub-Regions of Poland // The Gdańsk Institute for Market Economics / montreal.trade.gov.pl.